

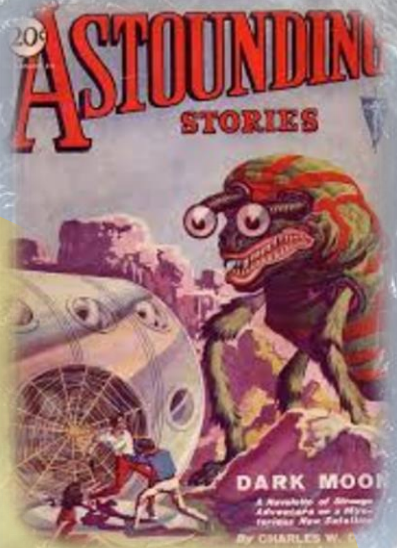
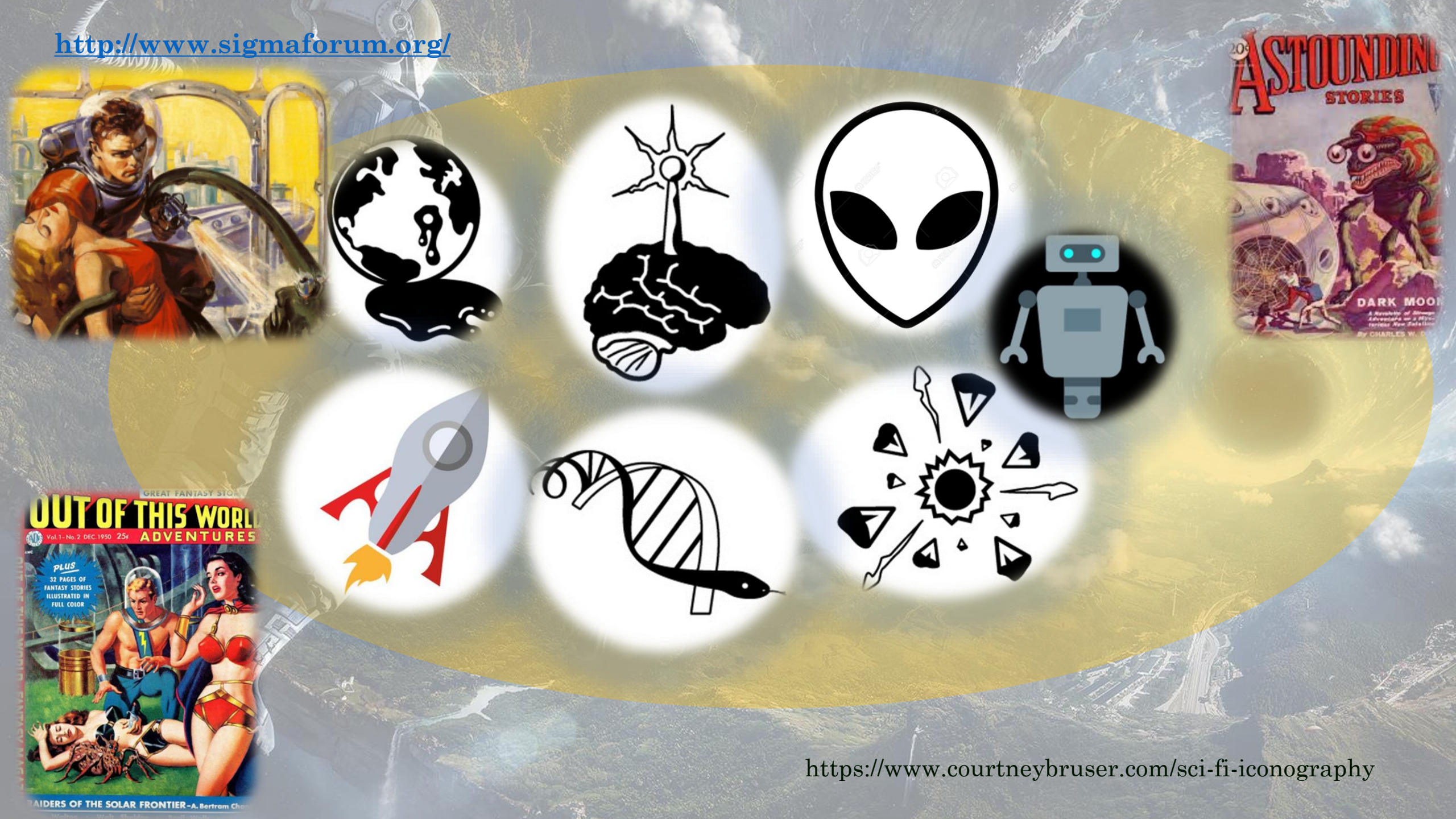
Science fiction v první polovině 20. století

Tereza Dědinová

Utopie

Fantasy Fantastická literatura
Spekulativní literatura **Science fiction**

John Kessel – Buffalo (1991, č. 2007)

„Mám moc rád vaše díla. Rád čtu vědeckou fantastiku.“

„Vědeckou fantastiku?“

Kessel zašoupe dlouhýma nohama. „Příběhy o budoucnosti, víte. O příšerách z vesmíru. O Martánech. Stroj času. Jste nejlepší vědeckofantastický spisovatel, jakého jsem kdy četl, hned po Edgaru Rice Burroughsovi.“

„Edgar“ vyslovuje jako „ídgr“.

„Edgar Rice Burroughs?“

„Ano.“

„Tobě se líbí Burroughs?“

Kessel si všimne nelibosti ve Wellsově hlasu. „No – ne tolik, jako, jako Stroj času,“ vykoktá. „Burroughs nikdy nevymyslel tak dobré nestvůry, jako jsou vaši Morlockové.“

Wells žasne. „Nestvůry.“

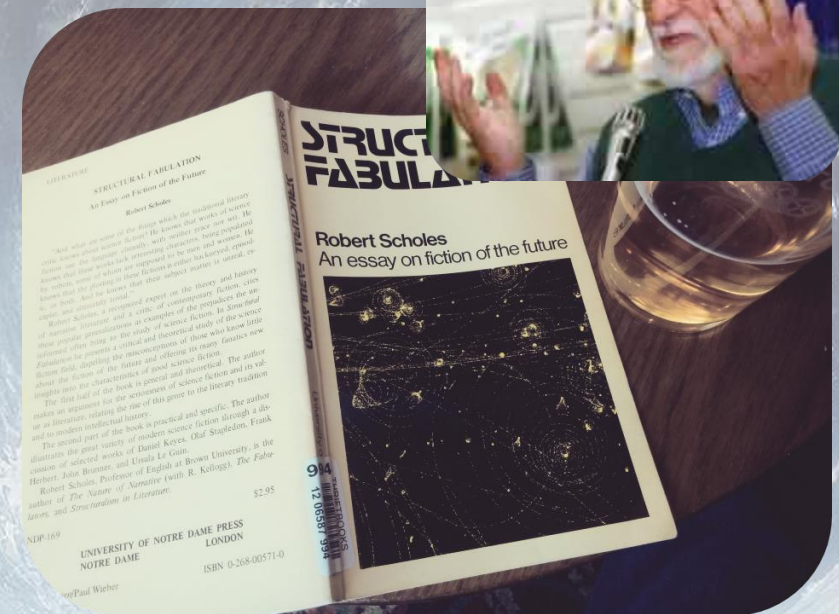
„Ano.“ Kessel cítí, že se něco bortí, ale neví, jak z toho ven. „Ale jeho příběhy jsou romantičtější. Ta princezna – Dejah Thoris?“

Wells nedokáže vypudit z hlavy myšlenku na Tarzana v bederní roušce na filmovém plátně a pitomé obecenstvo. Po celoživotní námaze, po stovkách knih, jež napsal, aby změnil svět, ve službách takovýchhle lidí, se dočkal tohoto?

Je srovnáván s autorem brakového odpadu? S „Ídgreem“ Ricem Burroughsem? Zasměje se nahlas.

Kessel zmlkne. Ví, že se dopustil nějakého omylu, ale neví jakého.

Dominanta a literatura změny

- **Robert Scholes: The Roots of Science Fiction**

- (in Structural Fabulation, 1975)

- Inspirace ruským formalismem

- **Dominantní modus** – od 18. století do raného 20. – realistický modus

→ menšinové formy koozistující s převažujícím realismem (gotický román).

- **20. století:** Darwinova evoluční teorie, Einsteinova teorie relativity, Wittgensteinova lingvistická filozofie, Köhlerovou gestalt psychologie, strukturální antropologie Levi-Strausse, Wienerova kybernetika...

- Rychlost vývoje, neustálost změn, znalost odlišných kultur → zásadní změny ve **vztahu k realitě:**

„Nakonec jsme začali vnímat, že naše sociální a jazykové systémy sdílejí určité vzorové podobnosti, že i naše nejintimnější způsoby chování jsou řízeny behaviorálními konfiguracemi mimo naše vnímání a ovládány pomocí biologických regulačních systémů, které lze změnit aplikací různých léků, hormonů a dalších biologických podnětů“ (SCHOLES 1975: 37–8).

Nepoznané a nepoznatelné

Nestálost, komplexnost a vzájemná propojenost věcí

Částečnost poznání

Nespolehlivost smyslů

Omezenost racionality

Mutace spekulativní literatury odvozující svou tradici od myšlenek Mora, Swifta a Bacona a ovlivněnou radikálním rozšířením a prohloubením lidského poznání

Kognitivní reflexe světa

Potěšení z narace

Strukturální fabulace

„Tak vakuum vzniknuvší, když se ‚vážná‘ literatura odvrátila od vyprávění příběhů, bylo zaplněno populárními formami, nekladoucími si nároky na jakékoli hodnoty, s výjimkou rozkoše z narace. Ale naprostá prázdnota těchto forem, obvyklá u většiny z nich, vytvořila další mezeru, pro formy uspokojující čtenářovu potřebu narace bez potlačování jeho intelektu“ (SCHOLLES 1975: 40, vlastní překlad).

Počátky science fiction

Frankenstein

neboli moderní Prométheus

Mary Shelleyová

1818

Dvacet tisíc mil pod

mořem

Jules Verne

1869-70

Stroj času

Herbert George Wells

1895

Princezna z Marsu

Edgar Rice Burroughs

1913

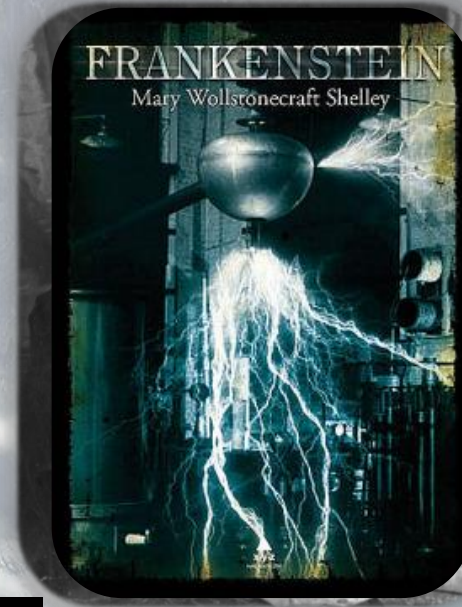
Mary Shellyová

* Frankenstein neboli moderní Prométheus

- (1797–1851)
- Jednoho deštivého léta roku 1816....

Percy Bysshe Shelley, George Gordon Byron,
John Polidori

1818

- * **Vědeckofantastická literatura:** elektřina jako jiskra života, zázraky medicíny, stvoření umělé bytosti

Dojem pravděpodobnosti

- * **Základní témata SF:** umělá bytost, ambivalentnost vědy a techniky (monstrum nejprve dobré), nepředvídatelnost následků pokroku, odpovědnost vědce, pohled na člověka očima jiné bytosti, lidstvo jako celek, hrozba přeměny osobní tragédie na celosvětovou katastrofu, převrácení rolí (ze sluhy pán), opakovatelnost, autoreprodukce

Gotický román

- Horace Walpole: Zámek Otranto (1764)
- Předchůdce moderní fantasy i hororu
- Tajemno, nadpřirozeno, intriky, temno, strašidelné hrady a opuštěné zámky, sudba, dědičné prokletí, šílenství, úpadek, smrt...
- Prostor jako „postava“, snová atmosféra
- Nejistota – také o fantastickém prvku, o jeho skutečnosti. I Zámek Otranto jako překlad fiktivního díla
- **Přeexponované soustředění na psychiku člověka - přepjatá reakce na rozvoj vědy – dopátrat se nejskrytějších pružin konání. Strohost, racionalita osvícenství, klasicismu X vyzdvihování antiracionálního pólu – emotivnosti a hlavně fantazie.**

* Vykopávání mrtvol, hřbitovy, trýznění zvířat, pronásledování

Romantismus

Přelom 18./19. stol.

- Cit, osobní prožitek, tajemství a fantazie, trýzněná duše
- Melancholie, stesk, delirium a vášeň
- Inspirace gotickým románem i středověkou romancí a folklórem

Krajina jako odraz hrdinovy duše

Fantastické jako „vysvětlení“ záhadného, ne vždy nadpřirozené, ale i nepravděpodobné podkládáno fantastickým

* Mladý šlechtic, strašidelný zámek, zakázané vědění...

Jules Verne

- (1828 - 1905)
- Věřil, že popisuje záhady zítřka
- Fascinace možnostmi člověka
- dobrodružné cesty, úžasné vynálezy

vize uskutečnitelné

Svémi díly přiměl veřejnost, aby se o nový žánr zajímala

- Vliv na francouzskou avantgardu a surrealismus
- Na základě smlouvy s nakladatelstvím se musel podřítit požadavkům dětské literatury. Nebyl dost dobrý spisovatel, aby obstál v literatuře pro dospělé.
- Nepsal pod tlakem vědeckých hypotéz nutících k extrapolaci, ale pod dojmem prvních projevů technické revoluce v romantickém ovzduší → snadná nákaza lacinou dobrodružností.
- VÝZVA, DOBRODRUŽSTVÍ, TUŠENÉ MOŽNOSTI

Herbert George Wells

SATIRA
POLEMIKA
ROMÁN VÝSTRAHY

- (1866 - 1946)
- Sociální SF – morální, etické a filozofické otázky,
- alegorický přístup: nastavuje zrcadlo zlověstným
- trendům ve SPOLEČNOSTI.

Pohádkové x pseudovědecké motivy

- ***Stroj času*** (1895)
- Eloii a morloci
- UTOPIE Socialismus (ne třídní boj), světový stát, vzdělání
- ***Lidé jako bozi*** (1923)
- ***Ostrov Doktora Moreaua*** (1896)
- ***První lidé na Měsíci*** (1901)
- ***Válka světů*** (1898)
- Druhá světová válka jako velká osobní rána – potvrzení nejhorších předpovědí, selhání Společnosti Národů.
Poslední dílo – ***S rozumem v koncích*** (listopad 1945) – atomová bomba, testament

<https://www.youtube.com/watch?v=Xs0K4ApWl4g&t=681s>

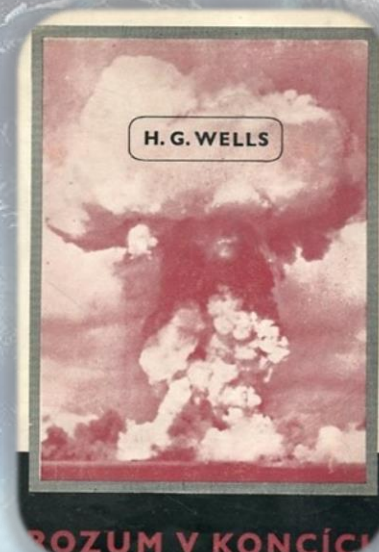
Technická X sociální SF ?

- W se moc nezabývá vědeckými fakty X V na nich staví
- FP vědecky neúnosné (Cavorit – kov pohlcující gravitaci)
- W: volnější fantazie X V: spekulace, technické detaily
- V: romantizace + typizace (polarita postav: titánský hrdina x padouch)
- W: Realistické prostředí i hrdina (prokreslený) X fantastická událost, fantastičtí hrdinové (základní, kolosální kontury) – Neviditelný, Martáné

* Stanislava Genčiová – Děti kapitána Granta, Dvacet tisíc mil pod mořem a Tajuplný ostrov: svérázná utopie – myšlenky sociální a rasové rovnosti, spravedlnosti, kolonie svobodných...

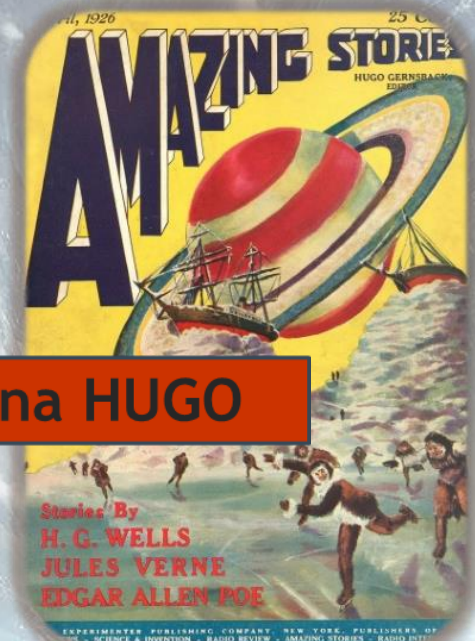
X

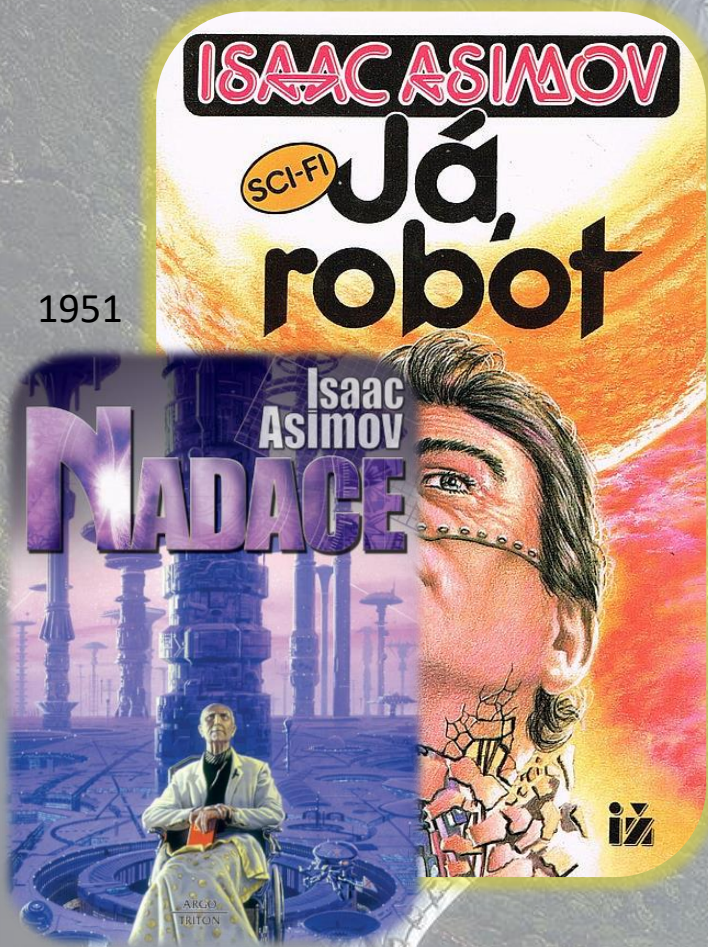
Význam magazínů pro vývoj fantastiky

- DIME NOVELS
- PULP MAGAZINES
- 20. a 30. léta 20. století
- Hugo Gernsback (1884 Lucembursko – 1967, New York)
- Science and Inventions – od 1908
- 1923 – speciální číslo věnované „scientific fiction“
- **Amazing Stories**, 1926
- *"75 percent literature interwoven with 25 percent science"*
- **Astounding Stories of Super Science**, 1930
- **Wonder Stories**, 1929-1955
- Zlatý věk science fiction – John Wood Campbell Jr. (1937-45)
- 30. léta – Americké SF časopisy do VB – 1937 – Tales of Wonder

Cena HUGO

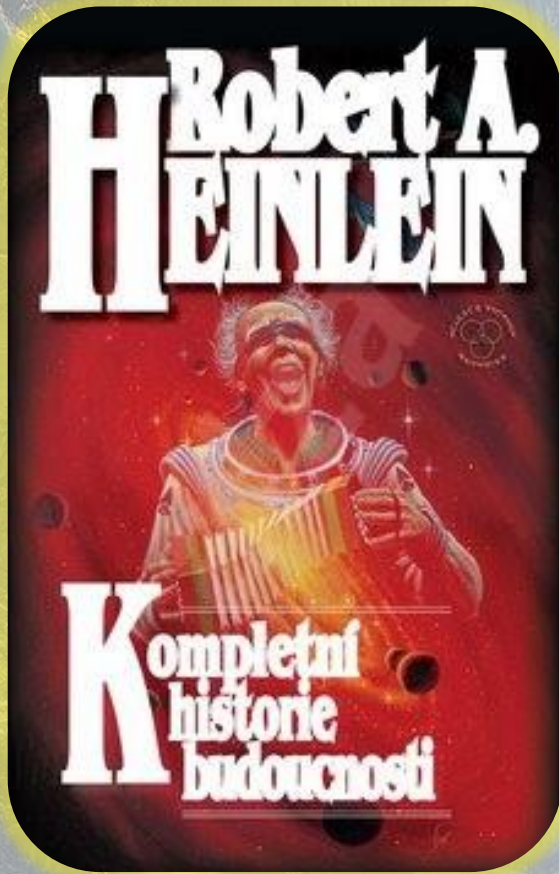

Velká trojka science fiction“ (Big Three)

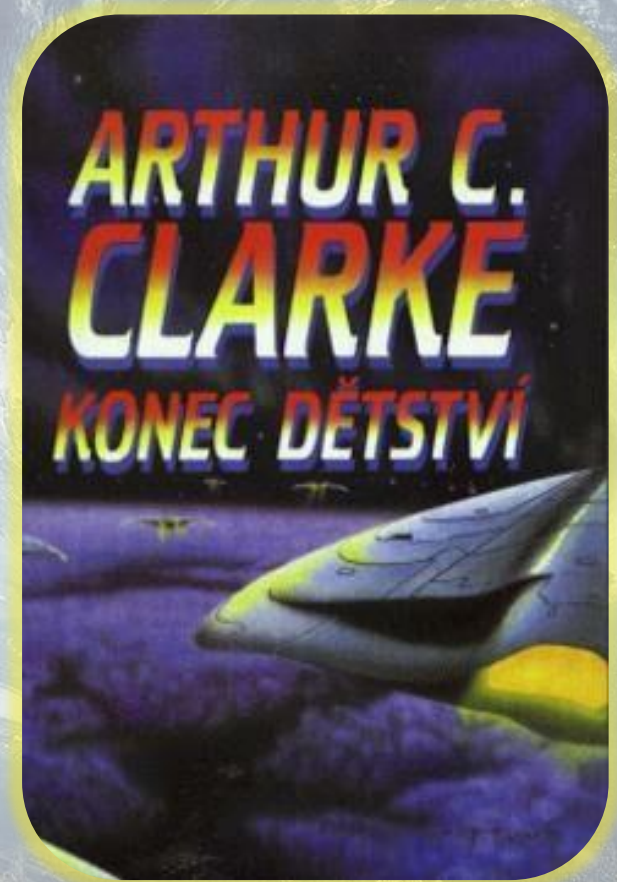

1951

1950 (Časopisecky od 1939)

Od 1939

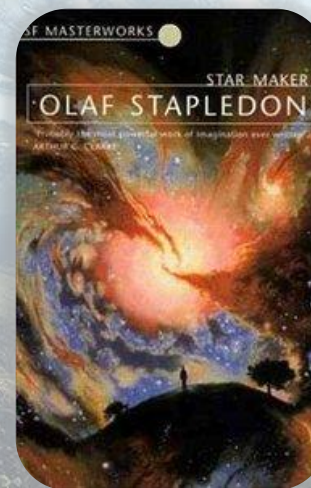
1953

Olaf Stapledon (1886-1950)

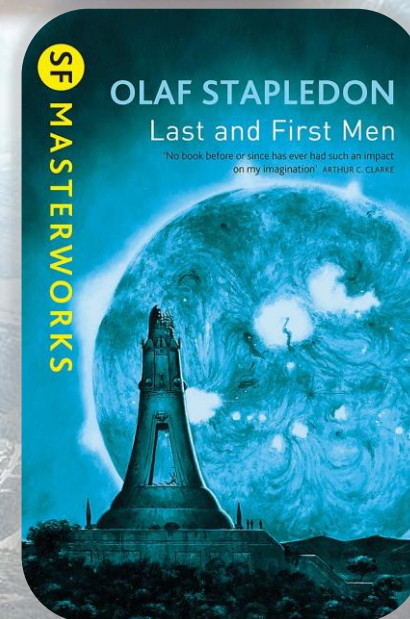
- Lem, Lewis, Clarke, Aldiss, Borges, Churchill, V. Woolf...
- Moderní čaroděj, 1979 (Krypty a draci, 2004)
- "fantastic fiction of a semi-philosophical kind"
- Bez povědomí o existenci žánru – zděšení z magazínů
- Přivlastnění SF komunitou → opomíjen historiky moderní literatury
- Kingsley Amis in New Maps of Hell (1960)
- Brian M Stableford: Scientific Romance in Britain 1890-1950 (1985)

Transhumanismus, terraformace, genetické inženýrství

Nálada, dlouhodobá perspektiva, bez hrdinů

1937

1930 15

Počátky české fantastiky

- Karel Pleskač - *Život na Měsíci* (Bellmann 1881)
- Jakub Arbes – **ROMANETA** (*Newtonův mozek*, 1877, *Svatý Xaverius*, 1873)

- **Tajemný příběh X vědecké rozuzlení**

Povídky s tajemstvím

- Jan Neruda – *Písně kosmické*

- Poznání, polidštění vesmíru, rozvoj vědy a techniky

- Svatopluk Čech - *Pravý výlet pana Broučka do měsíce* (1887)

Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV. století (1888)

- Na novém světě, 1905 (Červánky)

- Karel Hloucha – *Podivuhodné Jiříčkovo cestování* (1907), *Zakletá země* (1910) **ČESKÝ VERNE** - pro mládež

- **VĚDECKOFANTASTICKÁ LITERATURA**

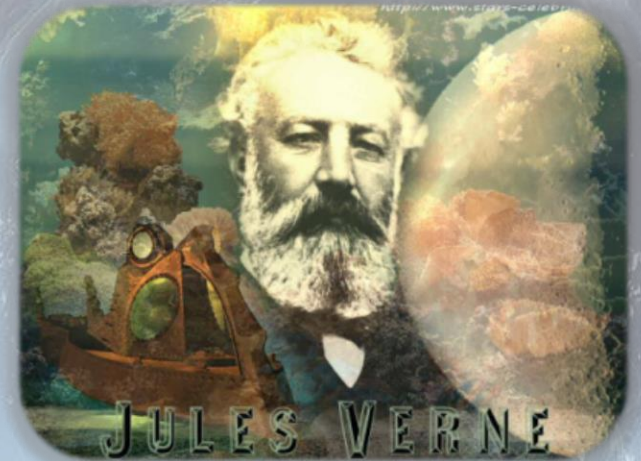
- Metod Suchdolský – *Rusové na Martu* (1909)

Technika, spekulace

- Romantický příběh, naivní kouzlo

- František V. Pavlovský – *Zemí* (1910)

20 tisíc mil pod mořem

Karel Čapek

- 1920 – *R.U.R.* (Rossumovi univerzální roboti)
- 1922 – *Krakatit*
- 1922 – *Továrna na absolutno*
- 1936 – *Válka s mloky*
- 1937 – *Bílá nemoc*

ALEGORIE
VAROVÁNÍ

• Josef Čapek

• ROBOT

• *Systém* (Krkonošova zahrada, 1918)

• **Inspirace**

• Témata

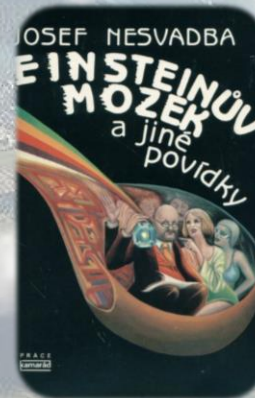
• Závažnost

• Výpovědní hodnota SF motivů

• Zobecnění – manipulovatelnost davu, odpovědnost...

Lidskost   Mocichtivost
Sobectví

Odpovědnost vědce
Vášeň – rovnováha

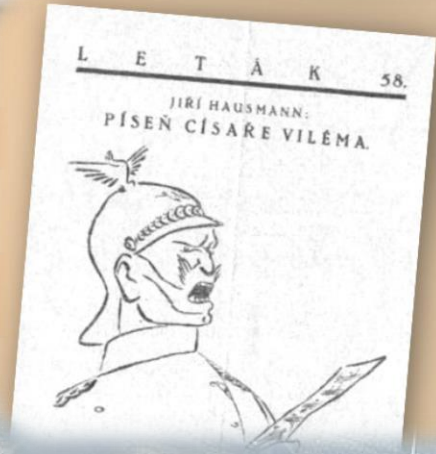
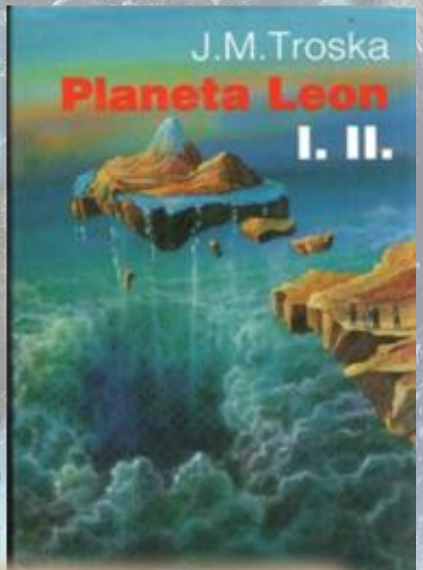

System (Krakonošova zahrada)

- Většina zařazených prací psána v letech 1908-1911
- Celý svět je pouze surovina. Celý svět není než nezpracovanou hmotou. Nebesa i země, lidstvo, čas, prostor a nekonečnost, všechno je jen surovina. Pánové, úkolem industrie je zpracovat celý svět. Svět se musí stát zbožím!...Nic nás nesmí zdržovat. Dělník se musí stát strojem, aby se prostě točil. Každá myšlenka je porušení kázně! ... Dělníkova duše není pouhý stroj; proto se musí odstranit... Každý dělník má u mne ustláno v blahobytu, omezení a pravidelnosti. Každý si je roven jako článek v elektrické baterii. Založil jsem dělnická kasárna. Každý dělník má pro sebe celu, všechny ty buňky jsou navlas stejné; každý má stejné požitky, stejné hodinky a stejné sny; nikdo nemá druhému čeho říci, o čem poprosit a čeho udělit — ještě okamžik, pánové. Obklopil jsem je nudou, dostatkem, netečností, pohodlím a čistotou.
- Žena vzněcuje city estetické, rodinné, etické, společenské, romantické, poetické a všeobecně kulturní. Ano, pánové, i ve mně; vím to z vlastní zkušenosti. Žena je, ah! Žena je nepřítelkyní každého systému. Žena, pánové — jen okamžik, prosím. Proto dovolím dělníkům ženu jednou za čas; mistrům každý třetí den, kovodělníkům jednou týdně...a to vůbec jen v noci, za úplné tmy, aby nespatri její krásy a nedoznali estetického vzrušení; hola, pánové, slyšíte ještě? — Aby nepocítili estetického či mravního vzrušení nebo vůbec něčeho vyššího...

J.M. Troska   Franz Kafka   Jan Weiss

Jiří Hausmann

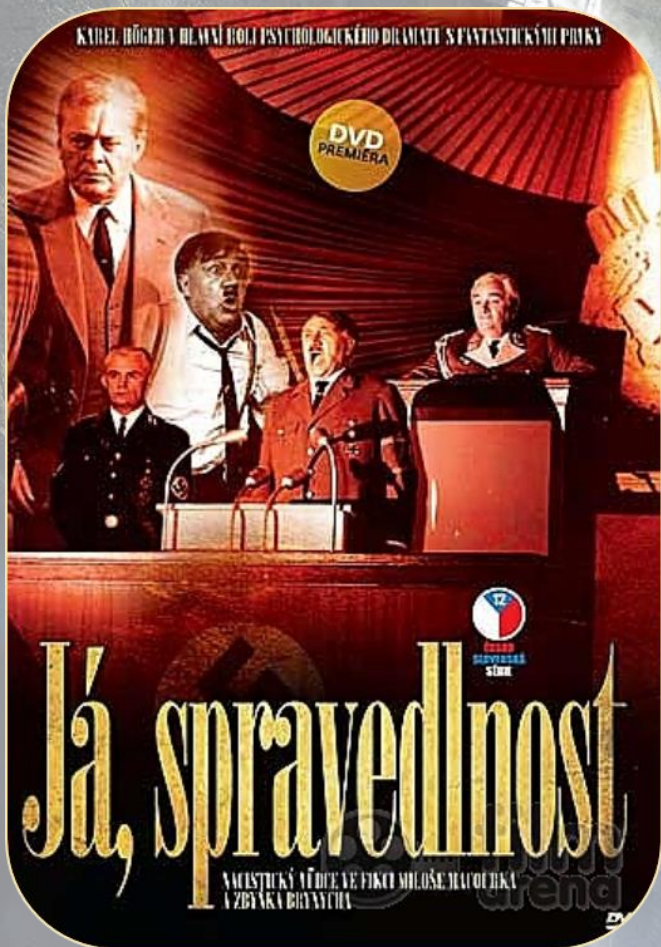
- (1881– 1961)
- Vědecko-fantastická romantika
- Zaměřeno na mladé čtenáře
- Dobrodružství a vynálezy
- Barvitost a vynalézavost – bez konkurence
- *Kapitán Nemo I-III (1939)*
- *Zápas s nebem I-III – vesmír (1940-3)*

žánrovou

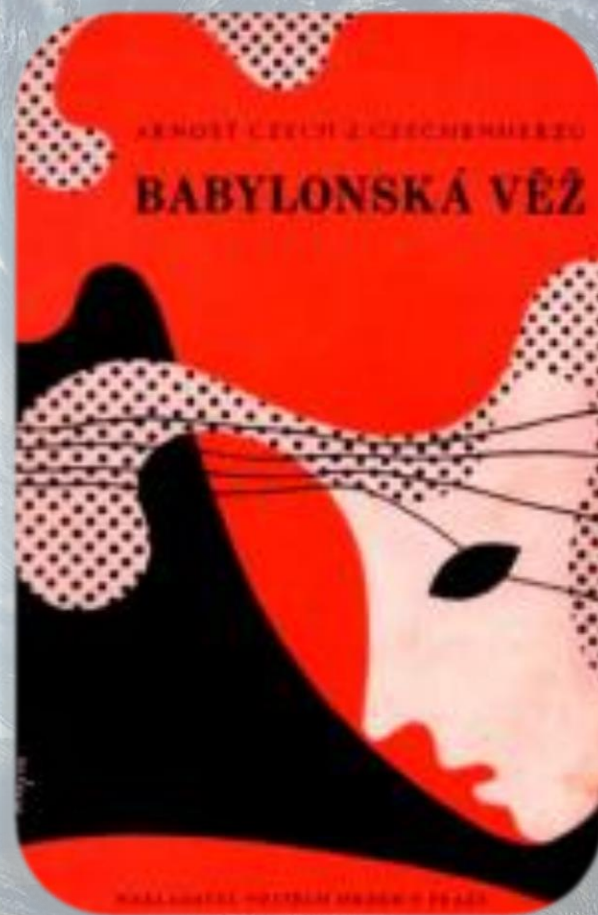
O. Neff – Troska naučil české publikum číst sci-fi

- Většina jeho díla vychází po II. světové válce znovu – 60/70, 90. léta
- Jednoduchost (postavy, prostředí) X chaotičnost (kompozice, motivy, dějové linie) + stylistická neobratnost
- Umělecká nedostatečnost X přináší SF motivy ve stejné době jako se objevují v USA i dříve – nezávisle na nich

- Babylonská věž - Arnošt Czech z Czechenherzu, 1944
- Já, spravedlnost – Miroslav Hanuš 1946
- Zfilmováno 1967

Lze vůbec dosáhnout
spravedlnosti?
Spravedlnost a pomsta?

Děkuji za pozornost